

A Mecsekhegység fitocönológiai viszonyai és a fásítás*

HORVÁTH A. OLIVER

Ebben a tanulmányban csak a Mecsekhegység fitocönológiai viszonyait ismertetem. A Mecsekhegységet környező dombok fitocönológiai felkutatása még a jövő feladata. Viszont a Mecsek növénytársulásait már egy évtizede vizsgálom.

Az erdőgazdálkodás, a földművelés és a szőlőkultúra, valamint a települések, megváltoztatták a mecseki erdők ősi képét. A hegysorokat kísérő löszdombok jelentékeny részéből az erdők kiirtása után szántóföld lett. A mélyebb réteken legelőket találunk és kaszálókká átalakított növénytársulásokat. Sokfelé, így Pécs határában a werfeni palából álló kőzeten, az erdők helyét szőlők és gyümölcsösök foglalták el. Elég jelentékeny terület az is, ahol zárt települések keletkeztek.

A fitocönológia a növényközösségek vizsgálatánál arra törekszik, hogy a természet átalakított képét eredeti alakjában visszaképzelve. Persze ez nem azt jelenti, hogy vissza akarja állítani a régi természetes tájat; hiszen nem akarhatjuk a jól tenyésző szőlőskerteket és gyümölcsösöket visszaalakítani gyenge hozamú karsztbokorerdőkké. Hasonlóképpen a dús hozamú szántóföldeket sem akarjuk visszaerdősíteni. De az természetes, hogy a szántóföldi művelésre kevésbé alkalmas meredek dombokat, melyeket a letűnt termelési mód kapzsisága, erőszakkal hódított el az erdők-től és csak gyenge hozamú szántókká változtathatott, ismét erdősítsük.

A fásítás és erdősítés másik problémája, hogy mit mivel erdősítsünk? Itt első-sorban gondolunk a Mecseken és főleg a Nagyharsányhegyen az elkarstosodott területekre, ahol egykor a vékony kis talajon karsztbokorerdő és mészkedvelő tölgyes díszlett, amelynek a kiirtása után a kevés talaj elpusztulásával mind jobban terjeszkedett a pusztafüves lejtő növénytársulása. Ezeknek a tájaknak visszafásítása a természetes, ősi erdőtakaró fanemeinek, bokrainak minőségi és mennyiségi elemzése alapján kell, hogy történjék. A melléklet I. pontjában felsorolom azokat a fa- és cserjefajokat, különös tekintettel azok mennyiségi előfordulására, melyek eredményesen ültethetők a természetes karsztbokorerdők elemzése alapján a Mecsek és Harsányhegy déli oldalának meredekebb lejtőin. A II. pont alatt hozom azoknak a fáknek és cserjéknek a nevét és mennyiségi elemzés alapján is elkészített katalógusát, melyek eredményesen társíthatók a pécsi Mecsek magasabb, 400 méter feletti szintjén, ahol bőségesebb a talaj és ahol a mészkedvelő tölgyes díszlik. A felsorolt növényszövetkezetek és növényfajok magyar neve és leírása megtalálható: Soó—Jávorka: A magyar növényvilág kézikönyve. Budapest. 1951. c. műben.

A savanyúbb talajokon, a Keleti-Mecsekben a déli oldalon kiterjedt csereseket találunk. Ezeket a III. pontban ismertetem. Ezeknek a továbbfejlesztése csak mér-sékeltén kívánatos.

Az V. pontban a Mecsek legsavanyúbb talaján élő tölgyeseket tárgyalom. A jegyzékben szereplő jellemző (karakter) fajok megadják a savanyú erdőt jelző (indikáló) növényfajok jegyzékét, míg a fa- és cserjészint eligazít, hogy ilyen esetben a fásítás és cserjészint kialakítás milyen módon történjék. Ez az egyik leggyakoribb erdőnk a gyertyános tölgyes után.

* Készült a Dunántúli Tudományos Intézetben.

A nagyharsányi (VI. pont) ezüst hárserdő fajlistája arra mutat, hogy itt eredményesen lehet ültetni gyertyánnal kevert tölgyest és bükköst is a kevésbé hasznos ezüst vagy magyar hárs helyett.

A IV. és VII. pont szövege megismertet bennünket olyan gyertyános tölgyesekkel, melyekben a tölgy, illetve a gyertyán uralkodik. Ez a növénytársulás a leggyakoribb a Mecsekhegységben. Vagyis eltekintve pécsi meredek, mészköves déli oldalaktól és az északi oldal meredek kitétséggű bükköseitől, ez a természetes erdei növénytársulategyeztet a Mecsekhegységben, mely egyensúlyban van a külső életfeltételeket biztosító tényezőkkel és legtöbb asszimiláta termelését biztosítja. Természetesen ebben az erdei növénytársulategyeztetben is megvan az átmenet egyrészt a száraz tölgyes, másrészt gyertyánosokon át a bükkösök felé.

VIII. pontban tárgyalom a bükkösöket és azokat a gyertyánosokat, melyek az aljnövényzetük alapján a bükkösökhöz tartoznak. Ezeknek az aljnövényzete tanulságosan szemlélteti, hogy hol lehet és kell a Mecsekhegységben még másutt is bükkösöket létesíteni.

Végül megemlítem a gesztenyéseket, melyeket más fanemeitől megfosztva, rétekekkel kevert parkerdőkké alakított át az emberi kultúra.

A pusztafiúves lejtők növénytársulásai valamikor kisebb területet foglaltak el, ezeknek újra való befásítása a jövő feladata lesz.

I. Karszibokorerdő (Querceto—Cotinetum).

A pécsi Mecsek déli oldalán, vagyis a Misinán a pusztafiúves lejtőkhöz és szőlőkhoz csatlakozik a karszibokorerdő (*Querceto—Cotinetum mecsekense*). Ennek uralkodó fája a molyhostölgy (*Quercus pubescens*) és kisebb mennyiségben a mannakörös (*Fraxinus ornus*). Ezekhez csatlakozik a mezei juhar (*Acer campestre*) és kisebb fokban a baranyai karszibokorerdőknél is karakterfaját jelentő ezüst vagy magyar hárs (*Tilia tomentosa*). Tehát a pécsi és villányi-máriagyüdi kopárokat is ezekkel a fanemekkel kell benépesíteni, ha a természetes erdőtakarót akarjuk visszanyerni.

Cserjeszint karakterfajai: *Lonicera caprifolium*, *Cotinus coggygria*, *Sorbus domestica*. Következő fajok találhatóak és ültetésre ajánlatosak a karszibokorerdőben a cserjeszintben (gyakoriság sorrendjében): *Ligustrum vulgare*, *Viburnum lantana*, *Rosa canina*, *Prunus spinosa*, *Evonymus verrucosus*, *Cornus sanguinea*, *Crataegus monogyna*, *Cornus mas*, *Colutea arborescens*.

II. Mészkezdvelő vagy molyhos tölgyes (Querceto—Lithospermetum).

A karszibokorerdőben és a molyhos tölgyesben egyaránt az uralkodó fafaj a *Quercus pubescens*, csak amíg a karszibokorerdőben a fák magassága nem lépi át a 8 méteres magasságot, addig a molyhos tölgyesekben a fák nagysága 12 és 14 méter között van általában. Ezeknek az erdőknél az altalaja is bőségesebb, mint a karszibokorerdőké, azonkívül a fa- és cserjefajok, valamint a lágyszárú növények összetételében is különbség van, nem is szólva a flóraelemzésről, mely a délkeleti fajok összegét tekintve a karszibokorerdőben eléri a fajok felét, míg a molyhos tölgyesekben csak az egyharmadát teszik ki. A molyhos tölgyesekben megjelenik a gyertyán, a szil és a kocsánytalan tölgy is, habár kis mennyiségben. A fűszintben kevesebb faj van, mint a karszibokorerdőben, ami érthető is, mert hiszen a karszibokorerdőben belekeverednek még a pusztafiúves lejtők fajai is, melyekkel közvetlenül érintkezik és mozaik-szerűleg váltakozik is. A pécsi Mecseken vagy Misinán 450 m felett növő molyhos tölgyerdő fásítását a II. jegyzékben található fafajok jegyzéke alapján javasoljuk, illetve a cserjeszintet a bokrok jegyzéke alapján kell létesíteni a természetes állapotnak megfelelőleg.

III. Cseresek (*Querceto—Potentilletum albae*).

A cseresek az erdészek szakvéleménye szerint az erdőművelési mulasztások következtében terjedtek el olyan mértékben, ahogy most találhatóak, tehát ezeket inkább visszaszorítani kell, mint továbbfejleszteni. Ahol azonban a meredek lejtők és a savanyú talaj következtében, valamint az aljnövényzet savanyú talajt jelző fajainak az indikálása őshonosnak jelzi a csererdőt, ott a továbbfejlesztését lehet javasolni; de a *Fraxino—Carpinion* fajok mellőzésével kell kiválasztani a mellékelt katalógusban található fa- és cserjeszint kiképzésére ajánlatos fás szárú növényeket.

IV., VI., VII. Gyertyános tölgyesek (*Querceto—Carpinetum*).

A gyertyános tölgyesekben vagy a tölgy (IV.) vagy kivételesen Nagyharsánynál (V.) az eziúthárs, vagy pedig a gyertyán (VI.) az uralkodó fafaj. A gyertyánosoknál nagyon óvatosan kell eljárni. Egy részük ugyanis az aljnövényzetük alapján a bükkösközhöz tartozik és ezek helyett bükkösöket kell létesíteni. Erről a következő pontban szöveg majd. Gyertyános tölgyes a Mecsekhegység klimax növényösszetevése; vagyis az a növénytársulása, mely az adott talajtani és éghajlati viszonyok mellett a legtöbb asszimilátát termel. Gyertyános tölgyesek fafajneveiről és cserjéiről a mellékelt katalógusok bőséges fajlistát adnak, ami a mennyiségi és minőségi kiválasztáshoz egyaránt segítséget ad.

V. Savanyú tölgyesek (*Querceto—Luzuletum*).

A Jakabhegy homokkövén és a Mecsek rháti homokkövén a savanyú tölgyesek felismerése könnyű, mert savanyú talajt jelző fajok (*Genista pilosa*, *Melampyrum pratense*, *Luzula albida*, *Forsteri*, *Veronica officinalis*, *Viscaria vulgaris*, *Hieracium vulgatum*, *Solidago virga-aurea*, *Rumex acetosella*, *Jasione montana*, *Leucobrium glaucum*, *Scapania nemorosa*) alapján ezek az erdőasszociációk jól felismerhetők. Hogy ezekben az erdőkben milyen fafajok és milyen mennyiségben ültethetők, arról a mellékelt növényközösséget ismertető asszociációs tábla fa- és cserjeszintjének jegyzéke ad felvilágosítást.

VIII. Bükkösök (*Fagetum*).

A bükkerdők uralkodó fája a bükk és a gyertyán. Bükkösöket jelző karakterfajok: *Fagus sylvatica*, *Acer pseudoplatanus*, *Rubus hirtus*, *Cardamine (Dentaria) enneaphyllos*, *Isopyrum thalictroides*, *Hesperis matronalis*, *Actaea spicata*, *Orchis pallens* stb. Sok a gyertyános tölgyes és bükkös közös karakterfaja (*Fagetalia*-fajok): *Asperula odorata*, *Carex pilosa*, *Pulmonaria officinalis*, *Mercurialis perennis*, *Lathyrus vernus*, *Asarum*, *Cardamine (Dentaria) bulbifera*, *Euphorbia amygdaloides*, *Aconitum Vulparia*, *Allium ursinum*, *Corydalis cava* stb.

Kétségtelen, hogy a gyertyánosok helyén részben újra bükkösök telepíthetők. A megadott fajok ismerete eligazít majd, hogy hol válthatók fel a gyertyánosok bükkösökkel figyelembe véve a talaj és levegő nedvességet, valamint a kitettséget is.

A Mecsekhegység bükköseinek megvan a maguk egyedi jellege, mely megkülönbözteti azokat a Magyar Középhegység és Nyugat Dunántúl bükköseitől. Ezt az egyéni sajátosságot a flóraelemzés és a fajok mennyiségi és minőségi összetételében megmutató egyéni fajkombináció egyaránt jellemzően hangsúlyozza. Ezt ugyancsak megállapíthatjuk az eddig tárgyalt többi növényösszetevésekről is. Ezt az egyéni sajátosságot figyelembe kell venni az erdőművelésnél és a fásításnál is, ha azt akarjuk, hogy az asszimiláták, vagyis a fahozadék a lehető legelőnyösebb legyen a klimaxnak megfelelőleg, amikor is előáll az egészséges egyensúly a külső körülmények, az életfeltételek és a létesített erdő élete között.

I. *Karsztbokorerdő (Querceto-Cotinetum mecsekense) fa- és cserjeszintje*

K A—D

	K	A—D
Quercus pubescens	5	3—4
Fraxinus ornus	5	1
Tilia tomentosa	2	1
Acer campestre	2	1
Ligustrum vulgare	5	1
Viburnum lantana	4	1
Lonicera caprifolium	4	1
Rosa canina	4	1
Prunus spinosa	4	1
Evonymus verrucosus	3	1
Cornus sanguinea	3	1
Crataegus monogyna	3	1
Cornus mas	2	1
Cotinus coggygria	2	1
Colutea arborescens	1	1
Sorbus domestica	1	1

II. *Mészkedvelő tölgyes (Querceto-Lithospermentum mecsekense) fa- és cserjeszintje*

Quercus pubescens	5	4
Fraxinus ornus	4	1
Acer campestre	3	1
Tilia tomentosa	2	1
Carpinus Betulus	2	1
Ulmus campestris	2	1
Ligustrum vulgare	4	1
Crataegus monogyna	4	1
Cornus mas	4	1
Lonicera caprifolium	3	1
Viburnum lantana	3	1
Acer tataricum	2	1
Evonymus verrucosus	2	1
Rosa canina, gallica, arvensis	2	1

III. *Cser-tölgyesek (Querceto-Potentilletum albae) fa- és cserjeszintje*

Quercus cerris	5	5
Carpinus Betulus *	5	1
Fraxinus ornus	4	1
Acer campestre	4	1
Pirus piraster	3	1
Quercus petraea	2	1
Ulmus campestris	2	1
Prunus avium*	2	1

* Fraxino-Carpinion karakterfajok!

Ligustrum vulgare	5	1
Rosa canina	4	1
Crataegus monogyna	3	1
Prunus spinosa	2	1
Cornus sanguinea	2	1
Cornus mas	1	1

IV. *Kocsánytalan tölgyes (Querceto-Carpinetum quercetosum mecsekense typicum) fa- és cserjeszintje*

Quercus petraea	5	4
Fraxinus ornus	5	1
Tilia tomentosa	4	1
Acer campestre	2	1
Sorbus torminalis	2	1
Carpinus Betulus	1	1
Acer platanoides	1	1
Ulmus montana	1	1

Crataegus monogyna	4	1
Rosa arvensis	4	1
Cornus mas	2	1
Viburnum lantana	2	1
Ligustrum vulgare	2	1
Evonymus verrucosus	2	1
Cornus sanguinea	2	1
Rosa canina	1	1

V. *Savanyú tölgyesek (Querceto-Luzuletum mecsekense) fa- és cserjeszintje*

Quercus petraea	5	4
Fraxinus ornus	4	1
Carpinus Betulus	2	1
Tilia cordata	2	1
» tomentosa	2	1
Ulmus campestris	2	1
Tilia platyphyllos	1	1
Acer campestre	1	1
Sorbus torminalis	1	1
Fagus silvatica	1	1
Sorbus domestica	2	1
Rosa canina	2	1
Crataegus monogyna	1	1
Ligustrum vulgare	1	1

VI. Nagyharsányi ezüst hárserdő (*Querceto-Carpinetum tilietosum tomentosae*) fa- és cserjeszintje

	K	A—D
<i>Tilia tomentosa</i>	4	4
» <i>platyphyllos</i>	4	4
<i>Fraxinus ornus</i>	4	1
<i>Ulmus campestris</i>	4	1
<i>Carpinus Betulus</i>	3	1
<i>Acer platanoides</i>	2	1
<i>Quercus petraea</i>	2	1
<i>Prunus avium</i>	1	1
<i>Robinia pseudoacacia</i>	1	1
<i>Staphylea pinnata</i>	4	1
<i>Ligustrum vulgare</i>	2	1
<i>Rosa canina</i>	2	1
<i>Rubus caesius</i>	2	2
<i>Crataegus monogyna</i>	1	1
<i>Evonymus verrucosus</i>	1	1
<i>Cornus mas</i>	1	1
» <i>sanguinea</i>	1	1

VII. Gyertyánosok (*Querceto-Carpinetum carpinetosum mecsekense*) fa- és cserjeszintje

	K	A—D
<i>Carpinus Betulus</i>	5	5
<i>Quercus petraea</i>	4	1
<i>Acer campestre</i>	4	1
<i>Fraxinus ornus</i>	3	1
<i>Fagus silvatica</i>	3	1
<i>Tilia tomentosa</i>	1	1
» <i>platyphyllos</i>	1	1
<i>Acer platanoides</i>	1	1
<i>Ulmus campestris</i>	1	1
<i>Prunus avium</i>	1	1
<i>Cornus mas</i>	4	1
<i>Hedera helix</i>	4	1
<i>Rosa canina</i>	3	1
<i>Crataegus monogyna</i>	3	1
<i>Evonymus verrucosus</i>	3	1
<i>Staphylea pinnata</i>	3	1
<i>Rubus hirtus</i>	2	1
<i>Cornus sanguinea</i>	2	1